

PÄŤ MYSLITEĽOV

PAUL TILlich, JOHN RAWLS, RUDOLF HERMANN LOTZE,
EMMANUEL MOUNIER, HENRYK SIENKIEWICZ

Roman Králik, Jarmila Jurová, Peter Kondrla,
Tomáš Pružinec, Dariusz Żuk-Olszewski

2014 Ljubljana

Pät' myslitel'ov

Päť mysliteľov

Roman Králik, Jarmila Jurová, Peter Kondrla, Tomáš
Pružinec, Dariusz Żuk-Olszewski

2014 Ljubljana

© KUD Apokalipsa, Srednjeevropski raziskovalni inštitut Søren Kierkegaard Ljubljana

Vedeckí recenzenti

Marie Roubalová	HTF UK Praha, Česká republika
Noemi Bravená	HTF UK Praha, Česká republika
Marek Petro	Prešovská univerzita v Prešove, Slovenská republika
Primož Repar	Srednjeevropski raziskovalni inštitut Søren Kierkegaard Ljubljana, Slovinsko,
Tibor Máhrik	FF UKF Nitra, Slovenská republika,
Ľuboš Török	FF UKF Nitra, Slovenská republika,
Michal Valčo	FHV Žilinskej univerzite v Žiline, Slovenská republika

Ljubljana 2014

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
1"18/19"(082)

Pať myslitel'ov / Roman Králik ... [et al.]. - Ljubljana : KUD Apokalipsa : Central European Research Institute Søren Kierkegaard, 2014. - (Posebne izdaje = Mimo edicij / Društvo Apokalipsa ; 27)
ISBN 978-961-6894-58-6
1. Králik, Roman

277082624

Obsah

Úvod / 9 /
Roman Králík

Paul Tillich / 13 /
Roman Králík

John Rawls / 49 /
Jarmila Jurová

Rudolf Hermann Lotze / 75 /
Peter Kondrla

Emmanuel Mounier / 109 /
Tomáš Pružinec

Dariusz Żuk-Olszewski / 141 /
Henryk Sienkiewicz

Zoznam autorov / 169 /

*Venované profesorovi Zdeňkovi Kučerovi
z Karlovej univerzity
s vdácností*

Roman Králik

Úvod

Učebné texty s názvom „Päť mysliteľov“ predstavujú základný študijný prameň pre študentov humanitných a spoločenských vied. Zámerom tejto vysokoškolskej učebnice je sprístupniť študentom pohľad na vybrané existenciálne a sociálno-filozofické problémy človeka tak, ako ich reprezentujú jednotliví myslitelia. Aj napriek tomu, že sa výber piatich mysliteľov môže na prvý pohľad javiť ako nesystematický, predsa len má jasnú vnútornú logiku. Tillich, Rawls, Lotze, Mounier aj Sienkiewicz mali pred sebou človeka, ktorý zápasí o svoju každodennú existenciu, je to človek, ktorý je hladný nielen po jedle, ale aj po zmysle bytia.

Päť mysliteľov bolo rôznym spôsobom naviazaných na prelom storočí, kedy sa otázka zmyslu existencie konfrontovala nielen s politickými zmenami, blížiacimi sa vojnami a revolúciami, ale aj so silnejúcim tlakom pozitivistickej filozofie, ktorá nevidela v osobe človeka nič špecifické, nič, čím by sa odlišoval od ostatných vecí vo svete. Na pozadí doby rezonovala otázka, aké je miesto človeka v kozme, prečo je človek neustále vystavený nespravodlivosti a biede, prečo vznikajú ideológie, ktoré idú proti osobe človeka.

Paul Tillich reflektuje otázku sociálnej nespravodlivosti, ktorá bola charakteristickou črtou pre začiatok minulého storočia. Hodnota človeka sa strácala v sociálnom útlaku a chudobe, čo Tillich reflektuje nielen ako filozof, ale aj ako náboženský mysliteľ. Nespravodlivosť vidí v nerovnomernom rozdelení bohatstva, vo vykorisťovaní človeka. Riešenie hľadá v dialektickom prepojení teológie a života. Teológia preňho nie je iba miestom

---

komplikovaného uvažovania, ale musí byť odpoveďou na zložité otázky každodennej existencie človeka. Od človeka požaduje odvahu k rozhodnutiu, k viere.

Johna Rawlsa, podobne ako ostatných mysliteľov v našich učebných textoch, trápila otázka sociálneho poriadku a spravodlivosti. Svoju teóriu o spravodlivosti sformuloval ako alternatívu k dovtedy prevládajúcim utilitaristickým prístupom k otázke sociálnej spravodlivosti. Sloboda človeka a jeho existencia v dobrej, stabilnej spoločnosti sa preňho stáva kľúčovou otázkou.

Rudolf Hermann Lotze otvára plejádu autorov so svojou teóriou hodnôt, ktoré sú špecifickým objektom, ku ktorému sa vzťahuje ľudský duch. Duša človeka má špeciálnu schopnosť objavovať originalitu hodnôt, ktoré ho vedie ku konaniu dobra, k pochopeniu hodnoty druhého človeka, čím otvoril cestu k vytvoreniu axiológie a tzv. duchovných vied.

Emmanuel Mounier sa z hľadiska filozofickej orientácie radí k personalizmu, ktorého centrom je človek ako osoba. Revolúcie, ktoré sa diali pred jeho očami, sledovali síce odstránenie nespravodlivosti, no dôvodom bol rozvoj blahobytu a nie rozvoj osoby človeka v jeho slobodnom konaní dobra. Snahy o revolučné nastoľovanie blahobytu a sociálnej spravodlivosti smerovali k totalite a popretiu slobody. Jeho teologická orientácia sleduje myšlienku vzájomného porozumenia medzi národmi, odpustenie a vzájomný rešpekt.

Henryk Sienkiewicz je známy ako literát svetového formátu, no jeho záujem o človeka je minimálne tak silný, ako v prípade ostatných mysliteľov, ktorí sú v našom učebnom texte predstavení. Vo svojej filozofickej orientácii sa uberá smerom k pozitivizmu, v ktorom videl východisko z bezútešného a nezmyselného sveta. Jeho pozitivizmus je poznačený skepticizmom,

---

ktorý bol dôsledkom vtedajšieho stavu spoločnosti. Vo svojej tvorbe však na historických postavách, ale aj na hrdinoch jeho doby, ukazuje morálny profil človeka, ktorý sa nevzdáva, ktorý sa aj napriek utrpeniu a útlaku nevzdáva svojich hodnôt a je za ne ochotný obetovať aj svoj život.

Každý z mysliteľov je najskôr predstavený prostredníctvom vlastných výrokov, ku ktorým pridávame stručnú charakteristiku doby. Aj keď autori žili v približne rovnakom období, miesto, kde sa odohrával ich život, ako aj životné udalosti, boli odlišné a mali význam pre ich spôsob myslenia a vnímania reality. Schéma predstavenia každého mysliteľa pokračuje jeho prínosom a analýzou vybraných textov, ktoré najvýstižnejšie reprezentujú jeho myslenie. Nasleduje preklad originálneho, v slovenskom jazyku doteraz nepublikovaného textu z jednej z kľúčových prác. Zavŕšením predstavenia mysliteľa je interpretácia tohto originálneho textu. Bibliografia dotvárajúca celkový obraz o mysliteľovi, ponúka možnosť ďalších študijných zdrojov pre vysokoškolských študentov.

Učebný text v takejto podobe predstavuje nielen zdroj informácií z hľadiska filozofie a etiky, ale vďaka priloženým textom a ich interpretácii môže byť podkladom pre textové a interpretáčne semináre k jednotlivým mysliteľom.

Veríme, že učebnica prinesie študentom nové informácie, ktoré nielen skvalitnia ich odbornú prípravu, ale zároveň im ponúknu aj inšpiráciu pre dobrý život.

Roman Králik

Roman Králik

Paul Tillich

„Hranica je tým najlepším miestom získavania vedomostí.“

“The boundary is the best place for acquiring knowledge.”¹

„Vieme všetko o svete, ktorý viac a viac skúmame, ale zároveň strácame našu existenciu, strácame jej zmysel.“

“We know everything about the world we explore it more and more, but we lose our existence, we lose the meaning of our existence.”²

1. Životopis a historicko-filozofické pozadie doby

Paul Tillich sa narodil v nemeckom mestečku *Starzeddel*, (dnes Starosiedle, patriace Poľsku, 15 km vzdialené od hraníc s Nemeckom) 20. augusta 1886. Tillichov otec Johannes Tillich bol konzervatívny luteránsky pastor, na rozdiel od matky Mathilde Dürselen, ktorá bola liberálna. Keď mal Paul štyri roky, otec sa stal superintendentom a vedúcim kňazom (Oberpfarrer) v diecéze Bad Schönfliess (dnes Trzcińsko-Zdrój, Poľsko) a rodina sa musela presťahovať.

---

¹ Tillich, P. *On the Boundary: An Autobiographical Sketch*. New York: Scribener's Son 1966, p. 13.

² Nepochikovaná prednáška Paula Tillicha v St. Olaf College 1963, zdroj: Archív St. Olaf College.

V roku 1898 začal študovať gymnázium v Královci (Königsberg), kde bol konfrontovaný so slobodným myslením, ktoré ho výrazne ovplyvnilo. Prežíval oslobodenie od autoritatívneho otca, ktorý ho vychovával prísne nábožensky. Na gymnáziu študoval nielen gréčtinu a latinčinu, ale tiež filozofiu a históriu. Zoznámil sa s dielami Kanta, Hegela, Fichteho, Schleiermache-
ra a ďalších mysliteľov. Oslovený bol najmä Schellingom, ktorý sa stal predmetom jeho ďalšieho štúdia.

V roku 1900 sa rodina sťahuje do Berlína, kde Tillich dokončuje svoje štúdium v roku 1904. Medzitým mu v roku 1903 zomrela matka Mathilde. Táto udalosť na neho veľmi hlboko zapôsobila. V období rokov 1904 – 1907 Tillich študoval na univerzitách v Berlíne, Tübingene a v Halle. Doktorát z filozofie získal na Vroclavskej univerzite v roku 1910 a z teológie v Halle v roku 1912. Dizertačné práce sa týkali romantického systematika nemeckého idealizmu F. W. J. Schellinga. O rok neskôr po úspešnom vykonaní teologickej skúšky bol Tillich ordinovaný v evanjelickej cirkvi.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny sa Tillich prihlásil do armády ako vojenský kaplán.³ Utrpenie a „stretnutie so smrťou“ spôsobilo jeho vytriezvenie z romantických predstáv. Tillich v tomto období začal presadzovať a obhajovať náboženský socializmus, pretože si uvedomoval sociálne problémy spoločnosti. Začal kritizovať postoje cirkvi, ktorá nestála na strane utláčaných. Opäť raz sa ocitol Tillich na hranici medzi marxizmom a idealizmom, medzi socializmom a luteránskou tradíciou. Prežíva osobnú krízu a prikláňa sa k filozofii, nadväzuje kontakty s intelektuálmi, ktorí sú angažovaní v spoločnosti,

---

³ V tom čase sa oženil s Margarétou Weverovou, s ktorou sa neskôr rozviedol (1914-1921).

---

nie však v cirkvi. Skúsenosť vojnového utrpenia zanechala u Tillicha hlbokú stopu, ktorá sa prejavovala jeho postojmi k ľudskému bytiu, zúfalstvu na jednej strane a k jeho angažovanosti v politike.⁴ Po skončení prvej svetovej vojny si Tillich uvedomil krízu teológie a potrebu nanovo a zrozumiteľne interpretovať teologické pojmy, ktorým by súčasná generácia porozumela. Pochopil, že realita života je rozhodujúca a porozumenie človeka spoločnosti, etike a je aspoň tak dôležitá ako osvojenie si kresťanskej zvesti, ktoré sa bez kultúrnej a spoločenskej kontextualizácie stáva pre človeka žijúceho v danej dobe irelevantné.

V roku 1919 sa stal súkromným docentom teológie na univerzite v Berlíne, kde zahájil svoju akademickú dráhu. Ďalej sa venoval sa témam vzťahu filozofii náboženstva k politike, sociológii a psychológii. Tieto jeho prednášky z Berlína tvorili základ jeho diela *Culture of Theology*, ktoré tvorí jeho pätnásť najlepších esejí. Je oslovený marxizmom o ktorom si myslí, že je liekom na prekonanie krízy. Zakladá krúžok *Kairos* a spolupracuje s časopismi *Listy pre náboženský socializmus* (1920-1927) a *Novými listami pre socializmus* (1930-1933).

---

⁴ V poslednom roku vojny sa Tillich nervovo zrútil a vrátil sa do Berlína vyznamenaný dvomi vojnovými krížmi. Vojnové roky, ktoré niesol veľmi ťažko, mu dali skúsenosť vyskúšať si v praxi akademické vedomosti a zisťuje, že s tradičnou rečou a interpretáciou teológie ďaleko nezájde. Rovnako ako Kierkegaard prežíva „zemetrasenie“ svojho duchovného sveta. Tento zážitok neskôr opisuje vo svojej prvej zbierke kázni s názvom *The Shaking of the Foundations* (Otriasanie základov). Uprostred vojnového pekla sa utieka ku štúdiu umenia a s hlbokým záujmom študuje všetko o maliarstve. Nemá k tomu ďaleko, jeho manželka sa venovala umeniu, zvlášť maľbe.

V roku 1924 prijal miesto docenta na univerzite v Marburgu, kde bol inšpirovaný existencializmom a stretol sa významnými kolegami Heideggerom a Bultmannom.⁵

Od roku 1925 do 1929 prednáša Tillich na univerzitách v Drážďanoch a Lipsku. V Drážďanoch je inšpirovaný umením, architektúrou a operou, čo sa prejavuje v jeho dielach orientovaním sa na význam kultúry. V roku 1929 sa stal profesorom filozofie na univerzite vo Frankfurte nad Mohanom, kde nastúpil po Maxovi Schelerovi. Univerzita vo Frankfurte bola jedna z najmodernejších a najliberálnejších univerzít v Nemecku, pričom nemala teologickú fakultu. Tillich sa angažoval v SPD, verejne vystupoval proti nacistom a ako dekan sa postavil proti vyčíňaniu nacistických študentov. To boli dôvody, prečo bol v roku 1933, hneď po nástupe Hitlera, zbavený profesúry:⁶

„List: Profesorovi Dr. Paulovi Tillichovi, Frankfurt nad Mohanom“

„Na základe zákona o rekonštrukcii štátneho zamestnávania zo 7. apríla 1933 (RGB1.S.175 nn) som nútený Vás až do konečného rozhodnutia v tejto veci s okamžitou platnosťou dočasne uvoľniť zo služby. Toto uvoľnenie zo služby zároveň platí pre každú činnosť, ktorú vykonávate v spojitosti s Vaším hlavným zamestnaním, alebo v spo-

---

⁵ Jan Štefan v doslove k prekladu *Otrásaní základů* napísal, že Tillich viacej ako stretnutia s Bultmannom a Heideggerom „vyhľadával prechádzky do okolitej prírody a rozhovory so svojimi študentmi a študentkami.“ Štefan, J. Paul Johannes Tilllich. In: Tillich, P. *Otrásaní základů*, s. 179.

⁶ V období 1919-1933 sa teológii venuje len okrajovo.

---

jitosti s Vaším univerzitným miestom. Vaše mzdové príjmy Vám budú nateraz aj naďalej vyplácané v doterajšej výške.“

13. apríl 1933 Berlín

Ríšsky komisár⁷

V ťažkej životnej situácii prijíma pozvanie svojho priateľa Reinholda Niebhura z Union Theological Seminary a odchádza na jeseň 1933 s rodinou do USA.⁸ Na Union Theological Seminary v New Yorku pôsobil až do roku 1955. Ako občan USA aktívne vystupuje v Hlase Ameriky (1942-1944) a prihovára sa občanom Nemecka. V roku 1944 sa stal predsedom Council for a Democratic Germany, ktorá odmietala kolektívnu vinu Nemecka. V roku 1955-1962 pôsobil na Harvard University a stáva jedným z najvýznamnejších teológov v USA. a posledné tri roky života na University of Chicago. Svoju poslednú prednášku – Význam dejín náboženstiev pre systematického teológa – predniesol 12. októbra 1965 na University of Chicago. Na druhý deň v skorých ranných hodinách ho previezli do Billings Hospital v Chicagu so srdcovým infarktom. Tam i zomrel 22. októbra 1965. Je pochovaný v East Hampton na Long Islande. Urna s jeho popolom je uložená v Pamätnom parku Paula Tillicha v New Harmony v štáte Indiana.

Tillich ako jeden z mála teológov sledoval dianie v hlbinej psychológii a viedol s ňou intenzívny dialóg. Osobne ho

---

⁷ Spurensuche : Lebens – und Denkwege Paul Tillichs / Ilona Nord, Yorrick Spiege. Munster : Lit, 2001. Tillich- Studien; 5. s. 7.

⁸ Neskôr ho nasledujú Adorno, Bloch, Marcus a ďalší. Tillich sa stal predsedom charitatívnej organizácie Selfhelp for Emigrees from Central Europe, ktorá pomáha utečencom.

---

zaujímal vzťah medzi teologickým a psychoterapeutickým chápaním človeka, ale aj medzi náboženstvom a zdravím. Bol presvedčený, že je nemožné vypracovať kresťanské učenie o človeku bez použitia poznatkov z hlbinej psychológie. Popri hlbinej psychológii aj politika zostala dôležitou témou Tillichovej orientácie počas celého života. Viac ako 15 rokov predsedal *Spoločnosti pre emigrantov zo strednej Európy*. Táto iniciatíva mu poskytla kvalifikovane sa oboznámiť s rôznymi podobami ľudskej úzkosti a utrpenia, čo efektívne zužitkoval pri svojom teologickom bádani a filozofickej reflexii svojej doby práve z pohľadu interdisciplinárneho presahu hlbinej psychológie. Veľmi cenné bolo osobné poznanie mnohých konkrétnych príbehov ľudí, ktorí preukázali veľkosť odvahy a silu zbožnosti, čo za normálnych okolností býva zvyčajne zahalené súkromím. Táto skúsenosť, s ktorou sa stretol v emigrácii, mu bola počas jeho akademického života v Nemecku vzdialená.

Po druhej svetovej vojne dvakrát navštívil Nemecko, kde prednášal o duchovnej situácii, ktorá vznikla v krajine v dôsledku zložitých historických okolností. Napriek tomu, že z nej pred časom musel emigrovať, teraz bol veľmi prekvapený, s akou rýchlosťou sa prekladajú jeho knihy z angličtiny do nemčiny. Tillich reagoval na významných nemeckých mysliteľov a integroval ich do svojich filozofických a teologických konceptov. V začiatkoch dialektickej teológie⁹ Tillich sympa-

---

⁹ Dialektická teológia, resp. teológia krízy je jeden z najvplyvnejších smerov protestantizmu (1920-1930). Dialektická teológia odmieta všetky pokusy o bližšie určenie vlastností Boha, pričom Boha chápe ako celkom iného (Deus totaliter aliter) v pomere k svetu. Preto každý ľudský spôsob poznania je nedostatočný. Dialektická teológia zdô-

---

tizoval s Karлом Barthom, ale Barth podľa neho zostal príliš cirkevný, zatiaľ čo on sa cítil viac slobodomyselnejší, otvorenejší dobe.¹⁰ S Barthom sa stretáva počas prvého návratu do Nemecka v roku 1948. Barthovou centrálnou myšlienkou je vyvýšenosť Boha – jeho zvrchovanosť, „nedotknuteľnosť“, inakosť od človeka a sveta, v ktorom žije, zatiaľ čo Tillich bol vnútorne nasmerovaný na človeka, ktorý sa nachádza v nejakom historickom, spoločenskom a politickom kontexte, preto si kládol otázku, ktorá sa u Bartha dostávala do úzadia: Kde je človek, so svojim utrpením, so svojimi skúsenosťami a sklamaním? Nie je Boh pre človeka príliš vzdialený? Tillich sa cieľavedome snaží interpretovať Boha tak, aby ho priblížil sekulárnej spoločnosti, človeku, ktorý je vzdialený od Boha, cirkvi.

Politika zostala dôležitou témou Tillichovho tvorčieho a spisovateľského úsilia počas celého života. Viac ako 15 rokov predsedal Spoločnosti pre vzájomnú emigrantov zo strednej Európy, teda organizácie emigrantov pre emigrantov, z ktorých prevažnú väčšinu tvorili Židia.

---

razňuje nepochopiteľný rozdiel medzi človekom a zjavením Boha, pričom sa vyjadruje pomocou paradoxov.

¹⁰ Pre mnohých evanjelických a fundamentálnych teológov sa stal Tillich liberálom, ktorý opustil základné princípy Písma a cirkevné dogmy nahradil filozofickými. Viac: Finstuen, S. Andrew. *Original Sin and Everyday Protestants*. The University of North Carolina Press, 2009.